

Prekenverkstedet

Den Norske
Israelsmisjon

<https://www.israelsmisjonen.no/pv>

3. søndag i åpenbaringstiden – 19. januar 2025

Søndagens tekster: 2 Mos 3,13–15; 1 Kor 8,5–6; Joh 1,15–18

Guds navn og Guds nåde

Navnet

Gud har et navn. Vi uttaler det ikke. Men navnet har mening.

«Hva betyr navnet ditt?» spør israelere. «Det er et veldig israelsk spørsmål», svarer jeg med et smil og legger til at Gunnar betyr «stridsmann». Jeg er rimelig sikker på at mine foreldre ikke valgte navn til meg ut fra navnets betydning. Og jeg er like sikker på at min kones foreldre tenkte på betydningen da de kalte henne Oshrat (אֹשְׂרַת), avledet av *osher* (אוֹשֵׁר) som betyr «lykke».

Det gamle testamentet er fullt av meningsfulle navn, fullt av navn som passer til person og situasjon, fullt av forklaringer og ordspill på navns betydning. Navn er meningsfulle.

Min første klasseforstander på Prinsdal skole het Astrid, men vi kalte henne «Frøken». Min neste klasseforstander het Bjørn Erik, men vi kalte ham «Lærer». Vi brukte altså henholdsvis en høflighetsform og en yrkesbetegnelse. Det handlet om normer og respekt.

I GT har Gud mange navn, men fremfor alt navnet *JHVH* (jod-he-vav-he). Dette navnet har vært i bruk, blitt sagt og hørt, og det hadde og har mening. En gang i historien sluttet jødene imidlertid å uttale navnet på grunn av dets hellighet. Og jeg skriver ikke ut dette navnet med hebraiske bokstaver. Det handler om normer og respekt.

I stedet for å uttale navnet bruker jøder gjerne høflighetsformen *Adonaj* (אֲדֹנָי, «HERREN»), særlig i bønn og skriftlesning, og mer uformelt sier de gjerne *Hashem* (הַשֵּׁם, «Navnet» i bestemt form og med skikkelig stor N). Og akkurat som fellesnavnet og yrkesbetegnelsen «lærer» kan gjøres spesifikk med en stor L, kan fellesnavnet (og «yrkesbetegnelsen») «gud» gjøres spesifikk med en skikkelig stor G. «Gud» på norsk tilsvarende Elohim (אֱלֹהִים) på hebraisk (og Allah på arabisk). Noen sier Elokim i stedet for Elohim i ikke-liturgiske sammenhenger, og noen skriver «G-d» i stedet for «Gud». Det handler om normer og respekt.

Men hva betyr navnet *JHVH*? Hvis navn har mening, må Navnet over alle navn ha desto mer mening. Navnet *JHVH* er avledet av den hebraiske roten *היה* (*hjh*) som danner verbet «å være»

(*lihjot*, ליהיית). Det sies ofte at JHVH betyr «Jeg er». Men det er feil. Den første bokstaven (*jod*) peker mot 3. person hankjønn: «han skal være» (*jihje*, יהיה). Det blir nesten som å ta den engelske verbformen «is» og lage navnet «Issy».

I gudstjenesten lovpriser vi Gud «som var, er og blir». I en kjent jødisk bønn (*Adon olam*) lyder omtrent det samme: «Han var, han er, og han skal være i herlighet». Dette må henspille på betydningen av navnet *JHVH*. Siden så mange andre navn forklares og lekes med i GT, kunne vi kanskje vente diverse ordspill og forklaringer av navnet *JHVH*: «HERREN var, er og blir», «HERREN var og gjør værende» (מהיה); altså «HERREN skaper») osv. Meg bekjent er det imidlertid bare ett sted i GT at vi finner noe slikt, nemlig i denne ukens gammeltestamentlige lesning. Vi er i Midjans ørken, ved Guds fjell, foran den brennende tornebusken. HERREN vil sende ham til Egypt, men Moses forsøker å prate seg ut av situasjon ved å antyde at han ikke har peiling på teologi, men han vet i hvert fall at israelitter spør om navn:

¹³ Da sa Moses til Gud: «Sett at jeg går til israelittene og sier til dem: Deres fedres Gud har sendt meg til dere, og de så spør meg: Hva er hans navn? Hva skal jeg da svare dem?» ¹⁴ Gud svarte Moses: «*Ehje asher ehje* (אהיה אשר אהיה)». Og han sa: «Slik skal du svare israelittene: *Ehje* (אהיה) har sendt meg til dere.» ¹⁵ Og Gud fortsatte: «Du skal si til israelittene: *JHVH*, fedrenes Gud, Abrahams Gud, Isaks Gud og Jakobs Gud, har sendt meg til dere. Dette er mitt navn til evig tid, dette skal jeg kalles fra slekt til slekt. (2 Mos 3,13–15; basert på oversettelsen i Bibel 2024)

Hva betyr «*Ehje asher ehje* (אהיה אשר אהיה)»? Her brukes verbet «å være» (*lihjot*, ליהיית) i 1. person entall, men betydningen er gåtefull: «Jeg er den jeg er», «Jeg er som jeg er», «Jeg vil være den jeg vil være», «‘Jeg er’ er den jeg er», eller noe slikt.

Men hva slags svar er dette? Er det en forklaring eller en unnamanøver? Er svaret opplysende eller unnvikende? Er det et svar eller et ikke-svar? Og hva slags væren er det snakk om? Slike spørsmål har opptatt rabbinere, filosofer og teologer i århundrer og årtusener. I *midrash*-verket *Shemot rabba* gis det hele seks forskjellige tolkninger av denne ene setningen. Her skal vi kun følge ett spor: «*Ehje* (אהיה)» kan forstås som at «Jeg vil være med dere». Det handler altså om Guds omsorg, om at Guds væremåte er «medværende»: aktiv, relasjonell og oppsøkende. Gud er ikke seg selv nok.

Tora, nåde og sannhet

¹⁵ Johannes vitner om ham og roper ut: «Det var om ham jeg sa: Han som kommer etter meg, er kommet før meg, for han var til før meg.»

¹⁶ Av hans fylde har vi alle fått,
nåde over nåde.

¹⁷ For loven ble gitt ved Moses,
nåden og sannheten kom ved Jesus Kristus.

¹⁸ Ingen har noen gang sett Gud,
men den enbårne Gud,
som er i Fars favn,
han har vist oss hvem han er. (Joh 1,15–18)

Hva er forholdet mellom disse to setningene i Johannesprologens vers 17? På svensk innledeles den andre setningen med et «men»: «Ty lagen gavs genom Mose, men nåden ock sanningen har kommit genom Jesus Kristus». Slik etableres en kontrast mellom de to, en kontrast mellom Moses og loven på den ene siden og Jesus, nåden og sannheten på den andre. Denne kontrasttenkningen samsvarer med den lutherske skjelningen mellom lov og evangelium, og et «men» blir nok underforstått av mange bibellesere: Moses kom med loven, mens Kristus kom med evangeliet.

På gresk står det ingen konjunksjon i starten av den andre setningen, og Johannesevangeliets forfatter var ikke lutheraner. Skal vi lese inn et «men» eller et «og»? Skal vi tenke kontrast eller kontinuitet? Johannesprologen som helhet inviterer til et «og», ikke et «men».

Og Ordet ble kjøtt
og tok bolig iblant oss,

Ordet ble menneske og slo opp sitt telt iblant oss, slik Herrens herlighet fylte telthelligdommen ved Sinai (2 Mos 40,34).

Vi så hans herlighet,
en herlighet som den enbårne
har fra sin Far,
full av nåde og sannhet. (Joh 1,14)

Kristi herlighet er Guds herlighet. Den nåden og sannheten Kristus bringer, er Guds nåde og sannhet kjent fra Toraen. Guds herlighet ble åpenbart på Sinai, ikke minst da Gud gikk forbi Moses og ropte ut hvem han er: «HERREN er HERREN, en barmhjertig og nådig Gud, sen til vrede og rik på miskunn og sannhet! Han holder fast på sin miskunn i tusen slektsledd og tilgir synd, skyld og lovbrudd» (2 Mos 34,6–7). Johannesprologens «full av nåde og sannhet» svarer til gudsåpenbaringens «rik på miskunn og sannhet». Og Kristi «fylde» av «nåde over nåde» svarer til Guds «miskunn i tusen ledd».

Johannesprologen styres ikke av en luthersk skjelning mellom lov og evangelium, heller ikke av en erstatningstenkning der loven kommer først, men utfordres eller avløses av evangeliet. Johannesprologens evangelium om nåde og sannhet er Toraens evangelium.

Én Gud i to testamenter

Vi møter den samme Gud i begge testamenter. Gud har et navn som heller ikke vi kristne pleier å uttale. Slik viser vi respekt for jødiske normer og minner oss selv på hvor vår tro har sine røtter. Vi tror at Jesu Kristi Far er Abrahams, Isaks og Jakobs Gud. Johannesprologen minner oss om at HERREN, Toraens Gud, er full av nåde og sannhet.

Gunnar Haaland

Professor i KRLE ved NLA Høgskolen og professor II i jødiske studier ved UiO
gunnar.haaland@nla.no